

## FILOSOFIJOS ISTORIJA

N. JURŠĖNAS

### V. Sezemano ir N. Hartmano ryšiai

V. Sezemanas atvyko į Kauno universitetą 1923 m. iš Berlyno. Lietuvoje išmoko lietuvių kalbą, įgijo profesoriaus vardą ir pasiliko čia visam laikui. Jo darbų, paskaitų lygis atitiko to meto pasaulinį standartą. Jau vien kalbų mokėjimas teikė jam nemaža privalumų, palyginti su kitais to meto švietuliais. Jis rašė mokslinius darbus bei skaitė speckursus iš logikos, gnoseologijos, kosmologijos, filosofijos ir psichologijos istorijos, etikos, estetikos. Aktyviai reikėsi to meto spaudoje bei akademiniam gyvenime.

V. Sezemanas išvarė gilų ir platų barą mūsų kultūroje, siedamas ją su Europos kultūros kontekstu bei pažangia filosofine tradicija. Jo atliktas darbas vertas filosofijos ir kultūros istorikų dėmesio. Gaila, bet iki šiol jis nesulaukė išsamesnių studijų, netapo disertacijų objektu, nors yra nemaža žmonių, kuriems jis darė didžiulį poveikį savo filosofine kultūra. Jau vien 1970 m. pasirodžiusi jo "Estetika" leidžia spręsti apie mąstytojo intelektualinį potencialą bei filosofinę erudiciją. Šis veikalas, kaip ir 1987m. išėję "Raštai (Gnoseologija)" bei 1929 m. – "Logika" ar dar vėliau, 1936 m., skaitytas specialus kursas "Laisvės problema" (tik dabar paskelbtas "Problemose"<sup>1</sup>), daro V. Sezemaną ne tik reikšmingu estetikos atstovu, bet iškilia filosofijos figūra ir pas mus, ir visoje Europoje. Šis mąstytojas iš tiesų pranoksta eilinį akademinio tipo filosofijos profesorių. Tuo nesunku įsitikinti, net dalinai susipažinus su jo darbais.

Jaunasis V. Sezemanas, vos pradėdamas savarankišką kelią filosofijoje, pasižymi rimtimi, dalykiškumu, gebėjimu savitai kelti bei spręsti gėrio ir blogio problemą Platono etikoje. Turiu omenyje vieną iš ankstyvųjų V. Sezemano straipsnių "Platono etika ir biogi problema", išspausdintą Marburgo filosofinės mokyklos pagrindėjo H. Koeleno 70-ies metų jubiliejaus proga išleistame rinkinyje. Tai viena iš jaunojo V. Sezemano studijų, kurioje bandoma metodiškai, atsižvelgiant į visą filosofinę ir etinę Platono sistemą bei remiantis aksiologijos teorija, įvertinti blogio sampratą platoniškoje etikoje. Šis straipsnis vertingas tuo, jog jame dalykiškai ir pamatuotai įvertinama Plato-

<sup>1</sup> Žr.: Problemos. – 1988. – Nr. 39; 1989. – Nr. 40.

no koncepcija, graikų filosofo mėginimas dialektiškai aiškinti gėrio vertybės antitezę – blogį. Vertos dėmesio V. Sezemano mintys apie Platono filosofijos intelektualinį sąlygotumą ir glaudų ryšį su orfikų, pitagoriečių bei Sokrato etinėmis koncepcijomis.

V. Sezemanas buvo artimas žymaus vokiečių filosofo, kritinės ontologijos kūrėjo N. Hartmano (1882–1953) draugas. Jie kartu mokėsi Peterburgo šv. Kotrynos vokiečių gimnazijoje, o vėliau – Peterburgo universitete, drauge stažavosi Marburgo universitete. Be to, N. Hartmanas yra rašęs rekomendacinį laišką Kauno universiteto rektoriui dėl V. Sezemano kandidatūros į profesoriaus vietą, recenzavo kai kuriuos savo draugo darbus.

Po 1905 m. N. Hartmanas išvyko į Marburgą. Čia užbaigė universitetą ir pradėjo mokslinį darbą. N. Hartmanas ir V. Sezemanas siųsdavo vienas kitam savo veikalus, palaikė glaudžius asmeninius ryšius laiškais. Apie mąstytojų bičiulystę bei gražų bendradarbiavimą žinoma nedaug. Tą spragą norėtume sumažinti šiuo straipsniu.

Akademikas V. Žirmunskis, gerai pažinęs V. Sezemaną iš Peterburgo laikų, jį apibūdino taip: "V. Sezemanas liko mano atmintyje kaip tikro mąstytojo – atsidavusio minties stichijai ne tik savo kūryboje, bet ir gyvenime – pavyzdys. Tai buvo didžiai taurus, sąžiningas ir teisingas, didelės moralinės ištvermės žmogus, kokį galima įsivaizduoti idealų mąstytoją. Jis buvo be galo kuklus, niekad nesiekė išorinio efekto ir pamažu atsiskleisdavo tik tai tiems, kurie jį artimai pažinojo. Kalbėdavo jis lėtai, tarytum pasverdamas savo žodžius, neskubėdavo daryti išvadų ir neprimesdavo jų kitiems, mąstė visuomet nuodugniai bei giliai, ir jo sprendimais buvo galima pasikliauti"<sup>2</sup>.

V. Sezemanas gyveno didžiulių socialinių stresų epochoje, ir tos epochos vėjai nepaliko ramios užuovėjos jo gyvenime. Jam teko patirti įvairius nepagrįstus, netgi absurdiškus kaltinimus, iškentėti kalėjimo represijas. Nedarą garbės to meto Vilniaus universiteto Tarybai visi tie primityvūs ir absurdiški kaltinimai, kurie paskelbti rektoriaus I. Bučio įsakyme (1950 metų balandžio mėn. 10 d.): "Prof. Sezemaną, kaip neužtikrinusį logikos dėstymo marksizmo-leninizmo mokslo pagrindu ir studentų auklėjimo komunizmo dvasioje, atleisti iš profesoriaus pareigų nuo 1950 metų balandžio mėn. 1 dienos."<sup>3</sup> Profesorių ten pat kaltinamas, jog logikos paskaitose neugdęs tarybinio patriotizmo, tautų draugystės, ištikimybės Lenino-Stalino partijos reikalui, nediegęs komunistinės pasaulėžiūros, nekėlęs jaunimo kovon su "supuvusia" Vakarų buržuazine kultūra, nepadėjęs studentijai išsivaduoti iš

<sup>2</sup> Žirmunskis V. V. Sezemanui atminti // Sezemanas V. Estetika. <sup>13</sup> V., 1970. – P. 6.

<sup>3</sup> Praneša informacijos agentūra "Visko būna" (Vilniaus universitetas) // Komjaunimo tiesa. – 1989. – Lapkričio 3.

kapitalizmo prietarų, propagavęs apolitiškumą, buržuazinį objektyvumą, idealizmą, neigęs logikos partiškumą ir t. t.

Visai kitaip V. Sezemano asmenybę vertino Kelno universiteto profesorius N. Hartmanas: "Jūsų universitetas V. Sezemano asmenybėje turi turtingą, produktyvią ir kvalifikuotą galvą". Labai teigiamai V. Sezemaną vertino rusų filosofas S. Frankas: "Laikau V. Sezemaną vienu talentingiausių ir solidžiausių nūdienos filosofų. Pažinimo teorijoje, kur, rodos, jau viskas pasakyta, jam pavyko tarti visiškai originalų žodį..."<sup>4</sup>

Mus domina ne filosofinė V. Sezemano koncepcija apskritai, o kai kurie jos sąsajos su N. Hartmano kritine ontologija aspektai. Be to, norėtume plačiau atskleisti šių mąstytojų draugystę, bendravimą ir bendradarbiavimą. Artimieji jų amžininkams buvo žinoma, jog N. Hartmanas ir V. Sezemanas draugavo dar besimokydami Peterburgo šv. Kotrynos gimnazijoje. Į šią mokyklą penkiolikmetis N. Hartmanas atvyko 1897 m. Akad. V. Žirmunskis rašė: "Rusijoje savo mokslus pradėjo ir tęsė Vokietijoje žymus vokiečių filosofas N. Hartmanas (1882–1950), V. Sezemano mokyklos draugas, likęs bičiuliu visą gyvenimą."<sup>5</sup>

Gyvų liudininkų, kurie galėtų papasakoti apie V. Sezemano ir N. Hartmano bendravimą bei jų aplinką beveik jau nėra, laišku taipogi išlikę tik keletas, todėl atkurti išsamų jų santykių vaizdą nėra lengva.

N. Hartmanas gimė Rygoje 1882 m. vasario 20 d. vokiečių šeimoje. Jo tėvas Karlas Augustas Hartmanas, inžinierius, ir motina Helena Hackmann susituokė 1875 m. Turėjo 5 vaikus. Pasak N. Hartmano sesers Fridos, vaikai buvo linkę labiau bendrauti su tėvu negu su motina. Apie trimetį sūnų Nikolajų tėvas sakęs: iš jo nereikia reikalauti aklo paklusnumo, pakanka paaiškinti, ką privalo atlikti, ir jis tai atliks visiškai savanoriškai. Vaikas buvo prisirišęs prie tėvo dar ir dėl to, kad šis turėjo gražų balsą ir, motinai akompanuojant, per šeimos šventes dainuodavęs.

Kai Nikolajui buvo vos aštuoneri metai, tėvas staiga mirė. Tėvo mirtis sukrėtė sūnų. Tai buvo sunkus netekties ir sielvarto skausmas, kokio berniukas anksčiau nebuvo patyręs. Ši sielvartą jis prisimindavęs visą gyvenimą. Netekęs tėvo, berniukas pasijuto labai vienišas. Šeimoje jis jautėsi nesuprastas, apleistas. Į jam aktualius bei rūpimus klausimus suaugusieji atsakydavę atmetinai. Visi artimieji jam atrodė davę nesuprantami, paiki.

Tėvo mirtis prislėgė ir motiną, kuri su šeima turėjo grįžti iš Tartu, kur jos vyras dirbo dujų tarnyboje, į Rygą pas uošvius. Sunkumai, likus vienai su keturiais vaikais, ir priklausomybė nuo uošvių privertė motiną mokytojauti

<sup>4</sup> Ten pat.

<sup>5</sup> *Žirmunskis V. Sezemanui atminti // Sezemanas V. Estetika. – P. 3.*

privačiose mokyklose. Būdama nebloga svetimų vaikų auklėtoja, savųjų, pasak dukros, neįstengė reikiamai auklėti, nes "tam trukdęs mamos "rigorizmas". Motinos rūpinimasis slopino berniuko savarankiškumą. Vaikas tapo nekalbus, užsidaręs, liguistai išsiseidavo pastebėjęs, jog juo nepasitikima.

Šio brendimo meto vienišumo jausmas buvo toks stiprus, kad vėliau niekad os nėra tekę išgyventi ką nors slogesnio. Taip manė jis pats vėliau. Mokykla Rygoje jam netapo išsigelbėjimu, nes buvo dėstoma rusų kalba, kurios namie nevarčiojo. Be to, mokykloje buvo daug "kalama" mintinai, požiūris į prastai mokančius rusų kalbą buvo nepalankus. Įstojimas į šv. Kotrynos vokiečių gimnaziją Peterburge N. Hartmanui reiškė išsilaisvinimą iš slogios ir nemielos aplinkos. Peterburge jis gyveno tarsi studentas, visai savarankiškai. Kai šios mokyklos direktorius pastebėjo ne geriausius pažymius moksleivio atestate ir paklausė, ar pavyks juos ištaisyti, Nikolajus nedvejodamas patvirtino, kad pažymiai "turės būti ištaisyti". Būdamas darbštus, valingas ir ilgai dirbdamas naktimis, jis ne tik pagerino pažymius, bet ir išsiugdė charakterio savybę – negalėjimą dirbti atmetinai.

1897 m. N. Hartmanas susitiko su V. Sezemanu Peterburgo gimnazijoje. Pastarasis buvo dvejis metais jaunesnis (jis gimė 1884 m. gegužės 30 d. Vyborge mišrioje šeimoje: tėvas Emilis Sezemanas, geležinkelio tarnybos gydytojas, buvo Suomijos švedas, motina – Peterburgo vokiečių). Besimokydami drauge ketverius metus, jaunuoliai tapo artimais draugais ir bendraminčiais. Ši tyra jaunatviška draugystė ypač buvo reikalinga N. Hartmanui, nes jis, kaip matėme, buvo vienišas ir nesuprastas artimųjų. Pasak N. Hartmano sesers Fridos, šią jos brolio draugystę vertėtų laikyti "kompensacine", nes ji patenkino bendravimo su kitais žmonėmis poreikį. Ši draugystė buvusi kartais labai stipri bei intensyvi, reikalavo jėgų: brolis su V. Sezemaau ištisas valandas diskutuodavęs, vienas kitą lydėdavę į namus Peterburgo naktimis, jų disputais nebuvę galo.<sup>6</sup>

Baigęs gimnaziją 1901 m., N. Hartmanas leidosi į kelionę, tikėdamasis patirti, ar jam vienvietėje ir medituojant, gilinantį save, kaip nors nepasirodys ženklas, bylojantis Dievo buvimą. Tokio ženklo jaunuoliui neteko savo sąmonėje rasti, bet jis pastebėjo, kad dažnai mintyse diskutuoja su V. Sezemanu. Kelionės metu, vienvietėje N. Hartmanas įsitikino pastangų išsižadėti pasaulio nevaisingumu; tik diskusijose, derinant savas mintis su savo draugo mintimis, atsiskleidžia tikrasis žinojimas.

Po abitūros N. Hartmanas vienerius metus dirbo namų mokytoju. Kitais metais įstojo į Tartu universiteto medicinos fakultetą, kur du semestrus studijavo mediciną. V. Sezemanas irgi buvo įstojęs ir studijavo mediciną, bet

<sup>6</sup> Žr. Nicolai Hartmann und Heinz Heimsoeth im Briefwechsel. – Bonn, 1978. – S. 320.

vėliau, 1903 m., jis, kaip ir N. Hartmanas, ją iškeitė į filosofijos, klasikinės filologijos ir istorijos studijas Peterburgo universitete. Beveik dvejus metus jie drauge studijavo tuos pačius dalykus. Uždarius Peterburgo universitetą 1905 m., N. Hartmanas persikėlė į Marburgą, kur 1907 m. baigė studijas. Po dvejų metų įgijo teisę skaityti paskaitas (venia legendi). Jo pasirinkimą lėmė Marburgo filosofinės mokyklos pagrindėjų veikalai. V. Sezemanas studijas baigė, berods, 1909-aisiais ir tais pačiais metais išvyko į Marburgą dvejiems metams. Būdamas Marburge, parengė bene pirmuosius du savo straipsnius "Racionalumas ir iracionalumas filosofinėje sistemoje" (1911) bei "Platono etika ir blogio problema" (1912). N. Hartmanas šiek tiek anksčiau paskelbė išsamesnę studiją "Platono būties logika", kurios įvadas identiškąs jo disertacijai "Apie būties problemą graikų filosofijoje iki Platono" (1908). Metais vėliau pasirodo jo habilitacinis darbas "Proklo Diadocho filosofiniai matematinės pagrindai".

N. Hartmano ir V. Sezemano mentaliteto ugdymui nemaža reikšmės turėjo Peterburgo bei Marburgo gyvenimo aplinka. Juos, skirtingų tautų atstovus, veikė tie patys dėstytojai bei panaši vertybinė orientacija. Apgynęs disertaciją, N. Hartmanas pareiškė padėką profesoriams: Tartu – Rauber, Kennel, Taman, Sadvoskiui, Kuznecovui; Peterburge – Vedenskiui, Zielinskiui, Forstenui, Grimui (Grimm), Guvsui, Sokolovui, Platonovui, Sobolevskiui; Marburge – Birtui, Masui (Maass), Kalbfleišui (Kalbfleisch v. Sybel).<sup>7</sup>

Graži jaunų filosofų draugystė nenutrūko net ir tuomet, kai N. Hartmanas dėl 1905 metų revoliucijos, sutrukdžiusios jo mokslus, išvyko į Marburgą. Ten jis baigė universiteto kursą, vadovaujamas H. Koheno ir P. Natarpo. Iš Marburgo neretai atvykdavo į Peterburgą, svečiuodavosi V. Sezemano šeimoje, kur jis buvo laikomas savu, globojamas, netgi materialiai remiamas. Jo materialinė padėtis ir gimnazijoje, ir studijų metu, po to ir Marburge nebuvo lengva. Tai patvirtina ir 1906 m. sausio 21 d. laiškas, rašytas iš Marburgo, ką tik persikėlus iš Peterburgo, V. Sezemano motinai. Laiške dėkojama už "motinišką meilę ir rūpestį": "kol kas galiu būti tik imantysis, koks ir nuo seno buvau Jūsų namuose. Juk aš toks buvau ir ligi šiol tebesu: kad ir kaip Jūs stengtumėtės žiūrėti į mane kitu aspektu, aš pats negaliu kitaip į save žiūrėti" (Žr. N. Hartmano laiškus šiame leidinyje). Čia pat laiško autorius tarsi apgailestaudamas priduria, jog materialinė "padėtis nežada greit pasikeisti". Marburge N. Hartmanas dar ilgai privaiėjo tenkinti kuklia stipendija. Be to, N. Hartmanas su nuoširdžiu dėkingumu prisimena, jog tarp Tučio (Vilhelmo) ir jo "niekadados nebuvo lygybės" net intelektualiai bendraujant. Šis ben-

<sup>7</sup> Žr. Hartmann N. Über das Seins Problem in der griechischen Philosophie von Plato. – Marburg, 1908. – S. 82.

dravimas ir materialiniu, ir intelektualiniu atžvilgiu esąs daug naudingesnis jam, o ne V. Sezemanui. Pastarasis davęs daugiau negu gavęs mainais. Žinant nelengvą to meto N. Hartmano materialinę padėtį, mums neatrodo, jog tai tik paprastas atsidėkojimas, mandagumas už "didžiulę dovaną". Ne, tai tikras savosios padėties suvokimas bei Sezemanų šeimos vaidmens jo gyvenime įvertinimas.

N. Hartmanas Rusijoje bendravo, be V. Sezemano, dar su D. Gavronskiu, B. Vyčeslavcevu, B. Foktu. Tai galima sužinoti iš jo laiškų, rašytų kitam savo draugui, vokiečių filosofui iš Kelno Haimziotui (H. Heimsöet, 1886–1976). Sugretinęs Marburgo ir Peterburgo aplinkos žmonių tarpusavio santykius, jis pastebi, kad "mums Marburge trūksta to vidinio bendradarbiavimo tarp studijuojančių, jeigu ne visiškai, tai bent dalinai".<sup>8</sup> Į Rygą pas gimines jis vykdavo daug rečiau negu pas V. Sezemaną.

Pirmame laiške Haimziotui, rašytame dar 1907 m. rugsėjo 17 d., jis su pasitenkinimu pažymi: "Labai puikiai ir ramiai leidžiu laiką Suomijoje, ir tik didelis kūno ir dvasios nuovargis trukdo man iki galo pajusti būties džiaugsmą".<sup>9</sup> Šiuo metu jis intensyviai rašė pirmąsias jau minėtas studijas, kurias ko-regavo P. Natorpas.

Apie V. Sezemano studijas Marburge žinių turime nedaug, nes jo laišakai nėra paskelbti. Berods, yra kelios pastabos laiške H. Haimzioto, kuris N. Hartmanui rašė, kad pastarojo labai gerbiamas V. Sezemanas buvo "šaltai sutiktas" Berlyne. Didžiulio palankumo V. Sezemano asmenybei, matyt, šis filosofas pavydėjo. N. Hartmanas bandė savo jaunystės draugą užtarti, pabrėždamas jo filosofinį išprusimą bei nusimanyimą. Iš 1909 m. pasiūsto atviruko H. Haimziotui aiškėja, kad N. Hartmanas gavo V. Sezemano referatą apie Platono estetiką. Šio referato likimas nežinomas.

Apie V. Sezemano straipsnį "Racionalumas ir iracionalumas filosofijos sistemoje", paskelbtą rusiškai, N. Hartmanas atsiliepė teigiamai. Kartu laiške H. Haimziotui rašė, "kad straipsnio paskelbimas vokiečių kalba sukeltų šiek tiek dvojonį, kadangi V. Sezemas, gvildendamas šiuos klausimus, dabar yra gerokai pažengęs į priekį".<sup>10</sup> Šias N. Hartmano dvejonės nesunku suvokti, nes jis norėjo savo draugą pristatyti vokiečių skaitytojui tokį, kokį jį pažinojo asmeninių disputų metu, – nestandartišką, įdomų ir savarankišką teoretiką. Kiek vėliau N. Hartmanas apgailestauja, kad H. Haimziotas neskaitęs rusiškai ir negalįs adekvačiai vertinti V. Sezemano minėto straipsnio, kuria-

<sup>8</sup> Nicolai Hartmann und Heinz Heimsöeth im Briefwechsel. – S. 8.

<sup>9</sup> Ten pat.

<sup>10</sup> Ten pat. – P. 61.

me jis daro svarbų žingsnį "rimtosios ontologijos" link.<sup>11</sup> Šiame laiške H. Haimziotui (1911 06 30) N. Hartmanas bando pateikti pirmuosius "naujosios būties", t. y. ontologijos, sampratos štrichus. Jau gerokai susidraugavęs su N. Hartmanu, H. Haimziotas, neretai girdėdamas gerą V. Sezemano straipsnių vertinimą, bandė sumenkinti N. Hartmano draugą, pabrėždamas, jog "jūsų Sezemanas perdaug marburgiškas".<sup>12</sup> Toks vertinimas turėjo reikšti ribotumą bei vienpusiškumą. N. Hartmanas šiam vertinimui nepritarė. Šiek tiek vėliau, kai H. Haimziotas susipažino su V. Sezemano straipsniu "Das Rationale und Irrationale in System der Philosophie", savo kritines pastabas N. Hartmanui išdėstė laiške. Jame rašoma, kad V. Sezemanas, kaip "tikras marburgietis", artimesnis P. Natorpui negu H. Kohenui. Jis esą naudojasi senomis sąvokomis, jų nekvestionuodamas, tuo tarpu tikroji dialektika (o ne "dialektinis žaidimas") reikalauja dalykų dialektikos. Tik per pastarąją atskleidžia sąvokų turinys. V. Sezemano kritikui atrodė, kad straipsnis neprasoka seminario referato lygio. Toks kategoriškas vertinimas iš tiesų galėjo supykdyti N. Hartmaną. Todėl H. Haimziotas įpareigoja N. Hartmaną išlaikyti jo vertinimą paslapyje ir nepykti dėl pernelyg kritiškos nuomonės.

N. Hartmanas bandė apginti V. Sezemaną. Jis pripažįsta, kad minėtas straipsnis gal ir ne geriausias ir ne visiems gali vienodai patikti, bet pats jis negalįs sutikti, kad straipsnis "toks" jau nereikšmingas. Anot N. Hartmano, kiekvienas žmogus turi teisę vienaip ar kitaip apie V. Sezemaną manyti, bet jam atrodo, kad H. Haimzioto ir V. Sezemano keliai filosofijoje yra priešingų krypčių. Tariama V. Sezemano priešara H. Kohenui, jo ontologinei krypčiai nėra sąmoninga. Straipsnyje V. Sezemanas mėgina apžvelgti iracionalumo problemą visapusiškai (o tai neprieštarauja koheniškam galvojamui būdui), ir autorius tai padaręs kvalifikuotai. Kita vertus, jeigu norima rentis dialektika, tai vertėtų "nutylėti" mokyklos vadovo, t. y. H. Koheno, poziciją, bent jau dėl asmeninio apdairumo.<sup>13</sup> Taip manė N. Hartmanas, kuriam, kaip ir V. Sezemanui, pigus deklaravimas, apsidraudėliškas dairymasis į vadovus buvo nepriimtinas. Jis turėjo drąsos nesutikti su H. Haimzioto teiginiu, jog minėtas straipsnis nepranoksta Marburgo seminario lygio. N. Hartmano manymu, straipsnis iš tiesų pralenkia marburgiečių mokyklos bendrąjį lygį. H. Haimzioto pozicija jam atrodo vaikiška, ir jis pasiūlo kritikui pačiam išdrįsti ir parašyti keletą eilučių apie tai V. Sezemanui. Tačiau šiuo pasiūlymu H. Haimziotas nepasinaudojo.

<sup>11</sup> Ten pat. – P. 65.

<sup>12</sup> Ten pat. – P. 79.

<sup>13</sup> Ten pat. – P. 82.

Iš tikrųjų H. Haimzioto pozicija tuo metu daug kuo skyrėsi nuo Kanto-Marburgo mokyklos tradicijos. Jis buvo neseniai grįžęs iš stažuotės Prancūzijoje, kur klausėsi tuomet madingų A. Bergsono gyvenimo filosofijos paskaitų, buvo jų ganėtinai paveiktas. Marburgo filosofinė mokykla jam atrodė išsėmusi bei sustabarėjusi. Žinia, tai galėjo greičiau pastebėti pašalietis, mažiau patyręs šios mokyklos įtakos negu jos idėjų veikiamas žmogus. Mat H. Haimziotas jau buvo lankęsis garsiojoje Heidelbergo mokykloje pas V. Vindelbandą (W. Windelband), vėliau klausėsis Berlyne V. Diltejaus (W. Dilthey), A. Rylio (A. Riehl) ir E. Kasirerio (E. Cassirer). Tik po to jis atsidūrė Marburge, kur susidraugavo su N. Hartmanu bei V. Tatarkevičium (W. Tatariewicz), susipažino su V. Sezemanu.

V. Sezemano filosofijos mokytojai Peterburgo universitete buvo žinomas rusų filosofas bei psichologas prof. I. Lapšinas, dėstęs imanentinės filosofijos koncepcijas, kitas filosofijos sroves, ypač neokantizmą, prof. N. Loskis, atstovavęs intuityvizmo kryptį, o Marburgo ir Berlyno universitetuose – plačiai žinomi filosofai H. Kohenas, P. Natorpas, E. Kasireris, H. Velflinas, H. Dilsas ir kt. Marburgo mokyklos neokantininkų idėjos plėtoti I. Kanto filosofiją, kaip mokslo pagrindų bei jo interpretavimo metodologiją, atskleidė naujus kūrybos horizontus. Ši ir istorinė Diltejaus (Berlyno) mokykla teikė galimybių naujai aiškinti istorijos ir dvasios reiškinius, žvelgiant į juos per fundamentalią supratimo problemą.

Po studijų Vokietijoje grįžęs į Rusiją, V. Sezemanas patyrė nemažą sunkumą, ypač po Spalio revoliucijos. Būdamas Suomijos pilietis ir išvykęs 1921 m. gruodžio mėnesį aplankyti motinos ir sesers Suomijoje, dėl sukilimo Karelijoje negavo grįžimo vizos. Jis liko Helsinkyje ir mėgino verstis privačiomis pamokomis. 1922 m. persikėlė į Berlyną, tikėdamasis susirasti nuolatinio darbo aukštojoje mokykloje. Berlyne jis trumpai dirbo Rusų religinės filosofijos akademijoje. Po metų, t. y. 1923 m. kovą mėnesį, tapo Rusų mokslo instituto docentu. Darbas rusų emigrantų įstaigoje jo nepatenkino, tad mėgino ieškoti priimtinesnės vietos. Paieškos buvo nelengvos. Apie tai bylojo N. Hartmano laiškas, rašytas 1922 balandžio 16-ąją, Velykų sekmadienį. Laiško autorius apgailestauja, kad dėl "medžiaginės padėties" sunkumų negalys nuvykti į Berlyną ir aptarti rūpimų reikalų. N. Hartmanas stengėsi pagal savo išgales V. Sezemanui padėti. Dar prieš atvykstant į Kauną V. Sezemanui buvo pažadėta docentūra Prahoje. Tačiau tą vietą užėmė kitas rusų emigrantas – filosofas S. Frankas, kuris buvo dirbęs drauge su V. Sezemanu Saratove. N. Hartmanas gailisi, sužadinęs "tuščias viltis", ir, tikėdamasis, jog darbo paieškos palankiai susiklostys Prahoje, pabrėžia: "tol aš neatsikratysiu netikrumo jausmo, kol nebus tvirtos sutarties".

Pirmasis pasaulinis karas nutraukė mokslinę bei pedagoginę N. Hartmano ir V. Sezemano veiklą. Pirmasis kovojo vokiečių fronte, antrasis – rusų. Todėl N. Hartmanas savo laiške mini karo metą. Jis kare praleido apie 4 metus ir tiesiog sielojosi dėl veltui prarasto laiko, rašė norįs sužinoti "dabartinį V. Sezemano požiūrį į kai kuriuos principinius klausimus". Jį domina tai, "kokia kryptimi tu esi pasukęs". Primena, jog girdėjęs, kad "leidaisi mistikos link" (galbūt turi omeny tuometinį V. Sezemano darbą Rusų religinės filosofijos institute Berlyne). Vargu ar galima būtų sutikti su N. Hartmano mintim, jog V. Sezemanas turėjo polinkį "mistikos link". Pasak N. Hartmano, polinkis į mistiką tapęs naudingas dabar, nes taip "pritampi prie laikų dvasios". N. Hartmanas tarsi sielojasi, kad jis "visai kitoje stovykloje". Tačiau šios abejonės neturi rimto pagrindo, nes V. Sezemano "mistika" – tai ne kas kita kaip tiesmukiško, supaprastinto racionalizmo atsisakymas. Tokia "mistika" tilptų į N. Hartmano iracionalumą, kurį jis priskyre metafiziniam daikto aspektui.

Minėtas laiškas buvo rašytas nepraėjus nė metams po N. Hartmano pirmojo stambaus filosofinio veikalo "Pagrindiniai pažinimo metafizikos bruožai" pasirodymo (1921). N. Hartmanas laiške bando paklausti V. Sezemaną apie šios knygos vertinimą. Knygą V. Sezemanas vertino labai teigiamai, ją pavadindamas "kapitaliniu veikalu", tyrinėjančiu pažinimo problemą visa jo apimtimi".<sup>14</sup>

Sprendžiant iš V. Sezemano recenzijos, neatrodo, kad N. Hartmanas teisus, manydamas: "visai natūralu, kad mano knyga tavęs nepatenkina". Žinia, minėta recenzija pasirodė tik po trejų metų, bet galima manyti, kad jau tuomet draugo knygą V. Sezemanas vertino labai teigiamai. Matyt, minėtoje abejonoje slypi santūrumas bei mandagumas.

Lyg teisindamasis N. Hartmanas pats prisipažįsta, kad šią knygą reikėtų vertinti kaip tolimesnių tyrinėjimų "pradžią". Jo požiūriu, kiekvienas rimtesnis veikalas turi būti "subrendęs". Jis teisinosi, jog su pažinimo teorija galėjęs palaukti, kol visi teiginiai susidėstys, bet vertusios išorinės aplinkybės: "mat turėjau kaip nors išsikariauti profesūrą", nes per karo metus buvęs visiškai užmirštas.

Laiške N. Hartmanas dalijasi su V. Sezemanu savo sumanymais. Svarbiu dalyku jis laiko vieningos kategorijų sistemos sukūrimą, mano, jog jam prireiks galbūt kelerių metų, kol ji bus parengta spaudai. Kritinės ontologijos pradinis taškas – objekto ir subjekto problema. Kategorijos ir pažinimo teorija suprantamos kaip vientisa minčių grandinė, kurią galima tik dirbtinai perkirsti. Ši naujosios ontologijos užuomazga, pasirodo, V. Sezemanui buvo

<sup>14</sup> *Sezemann V. Nicolai Hartmann. Grundzüge einer Methaphysik der Erkenntnis. Berlin. 1921 // Logos. Kn. 1. – Praga, 1925. – C. 230.*

žinoma jau prieš 12 metų, t. y. 1910 m., kai jis dar tik stažavosi Marburge. Pats idėjos autorius vos besusigaudęs savo apmatų, formuluočių gausoje, manęs, kad reikėsią viską sugriauti ir vėl pradėti iš pradžių; čia tiek daug aspektų, ir viskas painu. N. Hartmanas manė, kad jam pavyks užbaigti savo koncepcijos statinį jau po 7–8 metų. Žinia, tuomet visos savo darbų apimties neįstengė numatyti. Jam teko beveik 28 metus kurti kritinės ontologijos rūmą.

Žvelgiant jų susirašinėjimo aspektu, trečiasis N. Hartmano laiškas buvo rašytas praėjus penkiolikai mėnesių po antrojo. Iš jo teksto matyti, kad 1923 m. rugpjūčio 20 d. V. Sezemanas buvo tvirtai nutaręs vykti į Kauną. Jis buvo pakviestas į ką tik susikūrusį Lietuvos Vytauto Didžiojo universitetą. Dar tais pačiais metais V. Sezemanas buvo išrinktas šio universiteto humanitarinių mokslų fakulteto filosofijos katedros ekstraordinariniu profesoriumi.<sup>15</sup>

Iš N. Hartmano laiško matyti, jog, prieš išvykdamas į Kauną, V. Sezemanas buvo pasiuntęs N. Hartmanui atviruką. Jame informavo draugą apie savo apsisprendimą dirbti Kauno universitete. Savo laiške N. Hartmanas apgailestauja, jog jis labai norėtų su V. Sezemanu pasikalbėti, bet dėl finansinių sunkumų (valiutinė krizė, kukli alga) dabar negališ atvykti į Berlyną. Apie N. Hartmano pasitikėjimą V. Sezemanu byloja jo prašymas padėti parengti žurnalui "Logos" jo straipsnį rusų kalba. Jis čia aiškina susidariusią situaciją, prašydamas "viską įstatyti į vėžes".

1924 m. buvo minimas P. Natorpo 70-ties metų jubiliejus, ir jubiliejiniam leidinyje N. Hartmano pavardė būtinai turėjo būti tarsi "garbės priedermė". Tuo metu N. Hartmanas buvo ką tik gavęs "Metafizikos pagrindų" antros laidos užsakymą, kuris "aukštyn kojom apvertė visus dailiai surikiuotus mano planus". Be to, 1923 m. jis dirbo prie savo antrojo fundamentalaus veikalų "Etikos". Šis veikalas išėjo 1925 m. Todėl jis pradžioje buvo nutaręs parašyti naujo straipsnio P. Natorpo jubiliejaus proga, o įdėti vieną iš anksčiau įteiktų spaudai straipsnių. Jis šiame laiške V. Sezemanui aiškina, kad neparašęs straipsnio jubiliejiniam leidiniui, todėl jam reikalinga V. Sezemano pagalba. Jis norėjo susigražinti straipsnio rankraštį iš "Logos" redakcijos, kad galėtų jį įdėti į jubiliejinį leidinį. Laiško parašėte dar priduria, kad nori "kuo greičiau atgauti savo vokiškąjį rankraštį", nes neturėjo atsarginio egzemplioriaus. Laiške N. Hartmanas nepamiršta pasiteirauti apie V. Sezemano straipsnį P. Natorpo jubiliejui. Šį straipsnį V. Sezemanas parašė jau būdamas Lietuvoje. Jį atspausdino "Humanitarinio fakulteto raštuose" tik po dvejų metų, kai P. Natorpas buvo miręs.

<sup>15</sup> Žr. *Metakritis R. Voštylis Sezemanus – filosofas ir žmogus // Literatūra ir menas*. – 1984. – Birželio 3.

Laiške N. Hartmanas primena V. Sezemanui, kad "Pažinimo metafizikos" antroje laidoje jis norįs pridėti penktąją dalį apie idealių objektų pažinimą. Vėliau "Pažinimo metafizika" iš tiesų pasipildė šia dalimi – 101 puslapiu. (Dabar ši knyga išleista jau penktą kartą.) Trečiasis dešimtmetis N. Hartmano kūryboje buvo vaisingas. Be čia minėtų 2 fundamentinių veikalų, 1923 m. jis išleido dar ir trečiojo – "Vokiečių idealizmo filosofijos" – veikalo pirmąją dalį (241 p.). Be to, P. Natorpo 70-ties metų jubiliejaus proga (1923) išėjo jo didelis (36 p.) straipsnis "Kaip galima kritinė ontologija apskritai?". Kitas ne mažiau vertingas straipsnis "Aristotelis ir Hėgelis" (36 p.) irgi išėjo 1923 metais.

Panašiai dirbo ir V. Sezemanas, nors istorinė lemtis jam nebuvo tokia palanki. 1923 m. rudens semestru atvykęs į Kauną, jis parengė paskaitą "Idealizmo problema filosofijoje". Ją skaitė kaip įžanginę Lietuvos universiteto humanitariniame fakultete. Ši paskaita buvo išspausdinta Lietuvos universiteto raštuose.<sup>16</sup> Pirmiausia V. Sezemanas skaitė estetikos paskaitas, pradžioje vokiškai, o po kelerių metų – lietuviškai. Humanitarinių mokslų fakultete V. Sezemanas dėstė pagrindines filosofijos disciplinas, vedė seminarus, skaitė specialius kursus (rusų filosofijos istorija, G. Hėgėlio filosofija, anglų estetika, laisvės problema ir kt.).

V. Sezemano indėlis į Lietuvos filosofiją – didžiulis. Jau vien jo, savarankiško proto, buvimas šalia gerokai drausmėno kolegias, mėgusius skaičiuoti laiką nuo savęs.

V. Sezemano filosofinis kelias yra labai artimas N. Hartmano pozicijai. Jie abu – pusiau fenomenologai, kuriantys kritinį realizmą, naująją ontologiją, susijusią su mokslų pasiekimais bei klasikine filosofine tradicija. Jų filosofinių koncepcijų sugretinimas, panašumų ir skirtumų atskleidimas – tolimesnis straipsnio autoriaus tikslas.

---

<sup>16</sup> *Sezemanas V.* Das Problem des Idealismus in der Philosophie. Antritts Vorlesung gehalten an der Humanistischen Fakultät der Litauischen Universität im I. 1923 – // Humanitarinio fakulteto raštai. Kn 1. – Kaunas, 1925. – P. 101–121.